

Bábel után

Folyóiratunk jelen, felerészben tematikus számában a megszokottnál jóval kevesebb a kottafej vagy a fényképes illusztráció. Nehéz olvasmányt jelentő tanulmányok foglalkoznak a sokszor – becsmérően – „kánaáni”-ként emlegetett „szent nyelv”, a bibliafordítás és az istentiszteleti-liturgikus nyelv általános, és a mai gyakorlat által fölvetett kérdéseivel.

Illő, hogy éppen egy pünkösdi számban kapjon e téma különös hangsúlyt, hiszen a pünkösd a nyelvek ünnepe, az – emberi szavakból álló – Írást meg-elevenítő, de fölöslegessé nem tevő Lélek ünnepe, a Léleké, akinél „vagyon a Szó értelme”. És aki – mert ami hibás, azt kiigazítja – a kitöltetés napján helyükre emelte a bábeli zavar miatt útjuk-vesztett emberi nyelveket. Nem úgy, hogy megszüntette, egységesítette volna a megosztás jeleit, hanem „szentséges ereje nyelveket egyező hitre egybegyűjte sok népeket”.

Nem is tudom, pünkösd nélkül hogyan gyönyörködhetnénk jó lelkiismerettel a nyelvek sokféleségében? Mennyivel boldogabb lenne a botanikus, mint a nyelvész! S lehetne-e hithű összehasonlító „szentnyelvész”? Pünkösd után viszont még a mások által szentnek tartott, őáltala csak tisztelt szent nyelveket is bátorságosan vizsgálhatja.

A szentkönyves vallások más-más módon viszonyulnak a kinyilatkoztatott szóhoz. A zsidóság vagy az iszlám megingathatatlan következetességgel ragaszkodik a néki adott kinyilatkoztatást őrző eredeti nyelvhez. Még a szent szöveg pusztá másolása során is rituális előírások egész sorát kell megtartani. Születhetnek fordítások, de nem emelkedhetnek istentiszteleti szöveg rangjára. S a szent könyv nyelve meghatározza a liturgia nyelvét is. A bizánci, az ókeleti és a nyugati kereszténységben a görög – meg az ószláv, a szír – és több társa –, aztán a latin a fordítás-nyelv váltás többé-kevésbé nehéz, de termékeny korszakai után hosszú időre ugyanolyan szerepet töltött be, mint amazokban a héber vagy az arab. A protestantizmus elvei nyomán létrejött korai népnyelvű fordításokhoz való – a közelmúltig tartó – bensőséges ragaszkodás is a „szent nyelv” iránti érzék meglétéről tanúskodik.

Ha pedig ez megvan, akkor – a szakembereknek az eredeti szövegre való állandó figyelésével – a fordítások nagy mértékben pótolhatják az eredetit, s nyelvük maga is a „szent nyelvvé” válás útjára léphet. Nagyon tudták ezt „a régiek”, nem csak a Mediterráneum környékén, hanem keletebbre is.

A buddhizmus például terjeszkedése során a szent iratok hűséges fordításának útját választotta. A tibetiek ma is büszkén emlegetik, hogy hajdani fordításaik oly pontosan, szó szerint adják vissza a páli nyelvű szövegeket, hogy az elveszett eredeti iratok tibetiből visszafordítva pótolhatók.

Egy nyugat-kínai városban van egy pagoda, ahol egy buddhista szerzetes nyelvét temették el. Ő hosszú ideig fordította vallása szent szövegeit. Halála előtt azt mondta, hogy ha minden szót pontosan fordított, akkor a hamvasztás után nyelve érintetlen marad. Mondják, így is történt.

Bizonyosan nem esünk új („újkoraszakos”) babiloni valláskeveredés vétkébe, ha a bibliafordításokkal, az istentiszteleti-liturgikus nyelvvel, a „szent nyelvvel” kapcsolatos mai bábeli zűrzavarban elgondolkodunk e példázat értelmén. Szívünk megvilágosodásához pedig kérhetjük a Lélek kegyelmét.